

STJEPAN BLAŽETIN
(Pécs, Magyarország)

„Vječne vode“ Stanislava Prepreka¹

Sažetak: Za književnu je javnost pjesništvo Stanislava Prepreka sve do 2004. godine, kada su na srpskom jeziku posthumno objelodanjene njegove pjesme pod naslovom *Pred tminama*, bilo potpuno nepoznato. 2012. je godine, povodom 20. obljetnice smrti Stanislava Prepreka, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata objelodanio sva Prepekova djela pa tako i pjesme na hrvatskom jeziku, na kojem su one izvorno i nastale.

Prepek je cijeloga života pisao poeziju, napisao je 346 pjesama od kojih je za života objavio svega jednu. Rad tematizira motiv vode ili voda u pjesništvu Stanislava Prepreka.

Ključne riječi: Hrvati u Vojvodini, panonizam, egzistencijalizam, motiv vode

Cilj je ovoga rada dvojak: s jedne strane nastoji upoznati hrvatsku stručnu javnost s pjesništvom Stanislava Prepreka hrvatskog književnika iz Vojvodine, a s druge strane skrenuti pozornost na motiv vode u njegovom stvaralaštvu.

Stanislav Prepek, skladatelj, književnik, prevoditelj, učitelj, orguljaš, zborovođa, knjižničar rodio se 16. travnja 1900. godine u Šidu. Učiteljsku je školu završio 1918. godine u Petrinji gdje se glazbeno usavršavao kod profesora glazbe i skladatelja Vladimira Stahuljaka. Najprije radi u Novoj Kapeli a od 1920. je učitelj u Petrovaradinu. 1921. imenovan je ravnajućim učiteljem u Maradiku (Srijem), a od 1926. u petrovaradinskoj pučkoj školi „Ilija Okrugić“. Još 1923. izgubio vid na lijevom oku, 1943. u II. svjetskom ratu nestaje mu sin jedinac. 1946. postaje knjižničar petrovaradinske Knjižnice i čitaonice „Vladimir Nador“. Bio je vrlo aktivan u glazbenom i društvenom životu. Preminuo je 13. veljače 1982. u Petrovaradinu (BALENOVIĆ: 2012).²

Njegova su sabrana djela pod naslovom *Prognanik iz svijeta svjetlosti* objelodanjena 2012. godine u izdanju Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Prema tom izdanju ovaj je svestrani i samozatajni umjetnik i kulturni djelatnik napisao 346 pjesama, prvo poglavlje zamišljenog romana, dvije novele i jednu crticu. Međutim, osim jedne jedine autorove pjesme objelodanjene 1922. godine u V. broju zagrebačkoga časopisa *Kritika* pod naslovom *Epitalamij* do

¹ Stručni rad

² Životopis je sastavljen na temelju podataka iz knjige *Prognanik iz svijeta svjetlosti. Život i djelo Stanislava Prepreka*. 2012. Prir. Ivan Balenović. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. Subotica.

2004. godine sve su ostale u rukopisu. Tada će na poticaj Gradske biblioteke u Novom Sadu izaći zbirka njegovih pjesama na srpskom jeziku pod naslovom *Pred tminama*. Predgovor pod naslovom *Lirski dnevnik stoleća* napisao je Draško Ređep – saznaje se iz napomene priređivača knjige pod naslovom *Dva pjesnikova „misterija“*. (BALENOVIĆ 2012: 606–609).

Svojim umjetničkim djelovanjem (književnim i glazbenim) Preprek vremenski obuhvaća nešto više od sedam desetljeća XX. stoljeća. Svoju je prvu skladbu napisao 1914. u Mitrovici, a kako je već bilo rečeno, svoju prvu i jedinu pjesmu objavljuje 1922. Iz rukopisne se ostavštine zaključuje da se sve do 1950-ih godina pjesništvom bavi sporadično. Do ciklusa pjesama *Pred tminama* koji je prema rukopisu nastao 1955. godine napisao je svega dvadesetak pjesama. Ovaj je ciklus i najopsežniji i sadrži otprilike trećinu Preprekovih pjesama, ali u nedostatku točnog datiranja ne može se znati kada je koja pjesma nastala. Sljedeći ciklusi sadrže do tridesetak pjesama i uvršteni su u knjigu kronološki: *Naslućeni svjetovi* (1956.), *Neprolazni svjetovi* (1956.), *Vječni plamen* (1958.), *Pjesme izvan ciklusa* (bez datuma), *Grad na oblaku* (1960.–1967.), *Levijatan. Vizije sumraka* (1961.–1964.), *Kao u snu* (1962.). Pod naslovom *Dva svijeta* (1924.–1974.) uvrštene su pjesme napisane na njemačkom jeziku.

Čini se kako su počeci Preprekova pjesništva u znaku stilske paradigme hrvatske moderne i njihova nastavljača mladoliričara ili kako će ih Cvjetko Milanja nazvati, novosimbolista (MILANJA 2008.). Nešto slično će ustvrditi i Draško Ređep u predgovoru knjizi *Pred tminama*:

„Čak, moglo bi se reći, da je Moderna svoju neverovatno opojnu, panteistički nastrojenu ekstazu doživela, u sferi hrvatske poezije, upravo s ovim petrovaradinskim samotnikom, neprihvaćenim, skrajnutim daleko od pogleda javnosti i opšte pažnje. (...) No, upravo stoga što je bio posve po strani od matice, on je i dalje, kada su svi već napustili matricu Mlade hrvatske lirike (1914), iznova obnavljao njezine valere, njenu aromu, njen blagoslov najzad.“ (PREPREK 2012: 377–378)

Već će i površni čitatelj Preprekovih pjesama uočiti da u njima dominira pejzaž u maniri moderne. Drugo važno obilježje ove poezije bit će egzistencijalna zapitanost lirskog protagonista pred presudnim životnim pitanjima, misaonost i refleksivni karakter. Stoga pored novosimbolizma 1920-ih godina valja istaknuti i pripadnost stilskoj paradigmi egzistencijalizma 1950-ih godina.

Preprekov lirski protagonist promatra i opisuje prirodu, katkad je sasvim pritajen i nevidljiv te iz prikrajka slavi njezinu moć, divi se njezinoj ljepoti i snazi. Katkad pak jasno i nedvosmisleno smješta sebe u ocrtani krajolik i ističe svoju nazočnost, sjedinjuje se s njim u skladnom zagrljaju ili, što je češće, zaključuje da je sklad nemoguć, ali da je čežnja za skladom nešto, što lirskoga protagonista (ili čovjeka uopće) bitno određuje.

Preprekova se poezija koncentrira oko nekoliko temeljnih motiva koji poput koordinatnog sustava omeđuju njegov pjesnički svijet. U brojnim pjesmama ključnu ulogu igraju između ostalog sljedeći motivi: nebo, more, oblak, zemlja, šuma, drveće, vjetar, voda, magla, cvijeće, noć, tmina, svjetlo itd. Navedeni motivi jasno pokazuju da je Preprekovu poeziju moguće lako uklopiti u poeziju određenu „panonizmom“ kako taj „književnoteorijski, stilistički označitelj“ nastoji semantički osmisliti, odrediti autorski dvojac Jukić-Rem (JUKIĆ, REM 2012).

„*Panonizam* je, dakle, pojam čiji terminološki oblik upućuje na njegovu označiteljsku uporabnost u području stila, a njegova etimologija na to da postoji konkretno protopodručje iz kojega je moguće izlučiti jasne parametre stilske prepoznatljivosti, odnosno stilskega identiteta bilo kojega promatranog entiteta, te da je to protopodručje geografski određeno.“ (JUKIĆ, REM 2012: 25–26)

Jukić i Rem posebno naglašavaju dva motiva koja su naročito svojstvena panonskom prostoru, oni ga određuju i omeđuju:

„S obzirom na povijesno uvjetovanu geodvojnost panonske nizine, *zemlja* i *voda* pojedinačno i u različitim interakcijskim varijantama, pokazuju se tematsko-motivskim konstantama koje se nadograđuju geografskim, povijesnim, antropološkim, etnološkim i lingvističkim označiteljima i značenjima.“ (JUKIĆ, REM 2012: 29)

U Preprekovoj poeziji vodi i njezinim različitim pojavnim oblicima pripada povlašteno mjesto. Voda se pojavljuje katkad jasno i izravno se imenuje, katkad se prepoznaje tek putem neke asocijativne veze, katkad se prepoznaje u prenesenom, metaforičkom značenju riječi itd. Riječi (imenice) koje na neki način znače i vodu moguće je podijeliti u nekoliko skupina:

- a) voda, potok, potočić, rijeka, jezero, more, ocean, lokva, kap kaplja, kapljica, rosa, kiša, pljusak itd.
- b) vir, vrelo, poplava, plima, val, talasanje, mlaz, česma, vodoskok itd.
- c) oblak, magla, mraz, snijeg, led itd.
- d) plač, suza itd.
- e) žubor, kлокot itd.
- f) most, lađa, ribar, mreža, močvara, plavetnilo, dubina itd.

Osim imenica na vodu asociraju i brojni glagoli kao što su potonuti, prelići, izroniti, zaploviti sipiti, prosuziti, plakati, padati itd.

Brojne Preprekove metafore prizivaju u čitateljevu svijest vodu kao počelo, kao pratvar koja zaokružuje prirodu, povezuje i/ili razdvaja svjetove, pomaže stići onkraj iskustvenoga ili vratiti se u svijet stvarnosti. Sljedeći ulomak iz

Pjesme nad pjesmama koja je nastala na početku Prepekova stvaralaštva 1923. godine zorno pokazuje prožimanje voda, stanovitu vezu između neba, vode (voda) i lirskog protagonista koji svojim isplakanim suzama postaje dio univerzuma:

U njega ću proliti sve suze svoje
I nikada više neću plakati.
A kada bude modro nebo,
Bit će modra i voda.
I neću znati jesu li to modre suze moje
Ili nebo, ili voda.
Ugasnut će moje oči.
Kroz šarenu rosu gledat ću odsad nebo,
potok i polje.
I neću znati je li to rosa,
Ili su moje oči.

Sličan doživljaj donosi pjesma čiji je naslov posuđen i za naslov ovoga rada. Pjesma *Vječne vode* nalazi se u ciklusu *Vječni plamen* iz 1958. godine. Već prvi stihovi nedvosmisleno potvrđuju da vode trajno zaokupljaju Prepekova lirskog protagonista i pojašnjavaju odakle toliko frekventna uporaba različitih riječi, izraza, sintagmi, metafora, poredaba, personifikacija itd. koje nedvosmisleno upućuju čitatelja na presudnu ulogu vode ili voda u prirodi, životu i svijetu:

Čini mi se da neprestano čujem
Tihi šum podzemnih voda
O kojem ovisi strujanje krvi i sokova bilja,
I čini mi se da čujem
Još tiši šum visokih voda
U zraku i oblacima.
S njima je povezan let naših misli i mašte.
Čini mi se da ovi nevidljivi i nečujni tokovi
Upravlja našim životom
Kao neka praiskonska neodoljiva sila.

Valja primijetiti da se u navedenim ulomcima kao i u brojnim drugim Prepekovim pjesmama i to ne samo s motivom vode, može uočiti vertikalno kretanje, najčešće odozdo prema gore, od zemlje prema nebu, ali i obrnuto, od neba prema zemlji. Ova će dva pola, dva svijeta povezati ponovo voda, najčešće u obliku kiše, ali i kao rosa, magla ili mraz koji dolaze s visina dok šume, jablanovi i drveća uopće stremeći prema visinama, kreću vodama ususret te će njihovi listovi i grane pokazati put kišnim kapljicama prema zemlji. Često

će i trava na čijem će vlatima zasvjetlucati kapi rose postati tako prostor koji će zauzeti i začarati voda.

„Panonistička voda (rijeka, jezero, močvara, bara lokva, voda kiše, magla snijeg, led, rosa) je, za razliku od prisutne, prostrane, statične, homogene vodene mase mora u pjesmama mediteranizma, reljefom dezintegrirana na manje površine, i dezintegrirajuća, privremena i povremena, u kretanju, dinamična, oblikovno varijabilna, odsutna, tj odsutno prisutna, mitološka..., te je, zbog takve šarolike i labilne „anatomije“ koja fizički ulazi u i miješa se s kopnom i subjektivim prostorom, u neposrednijim fiziološkim relacijama s njim, nego voda mora.“ (JUKIĆ, REM 2012: 32)

U smislu povezanosti neba i zemlje osobito su zanimljive pjesme s motivom kiše kakvih u Preprekovu opusu ima napretek, stoga će se za ovu prigodu izdvojiti samo one koje u naslovnoj sintagmi sadrže motiv kiše. Takvih je pjesama ukupno osam: *Poslije kiše*, *U kiši*, *Prva kiša*, *Šum kiše*, *Radost u kiši* – ciklus *Pred tminama* (1955.), *Noćna kiša* – ciklus *Neprolazni svjetovi* (1956.), *Zaboravljen u kiši* i *Noćna kiša* – ciklus *Vječni plamen* (1958.).

Središnji je motiv ovih pjesama kiša (voda) oko kojega se nižu ostali motivi te se s jedne strane uspostavlja već spomenuta okomica između gornjeg i donjeg svijeta, između neba i zemlje, a s druge strane kiša je, odnosno voda uopće, životvorna tvar, simbol očišćenja i prijelaza u viša stanja. U pet pjesama od navedenih (*Poslije kiše*, *U kiši*, *Prva kiša*, *Šum kiše*, *Noćna kiša* iz ciklusa *Neprolazni svjetovi*) pojavljuju se motivi šume, drveća, lišća, krošnje dakle biljnoga svijeta koji stremlje prema nebu (drvo do neba, drvo koje povezuje nebo i zemlju) te se ponovo varira mogućnost prelaska iz jednoga u drugi svijet: *Čini mi se da hodam, da lebdim/na ivici tih dvaju svjetova (U kiši)*.

Osim dviju zadnjih pjesama (*Zaboravljen u kiši* i *Noćna kiša* iz ciklusa *Vječni plamen*) prepoznaje se relativno vedra ili točnije dobro izbalansirana atmosfera sumornih i vedrijih rapoloženja. Motiv kiše u pjesmi *Radost u kiši* postaje i izriječkom simbolom očišćenja što donosi radost za svijet i za lirskoga protagonista u njemu: *Sve je umiveno i čisto kao i ove bistre kapi/I čini mi se kao da u ovim lakim mlazovima kiše/Lebdi neka djetinja radost (Radost u kiši)*.

Za razliku od ostalih, u dvjema posljednjim pjesmama s našega popisa (*Zarobljen u kiši* i *Noćna kiša* iz ciklusa *Vječni plamen*) kiša se pojavljuje u negativnoj ulozi, lirskoga protagonista jednom zarobljuje u mrežu:

Svud oko mene vođeni konci poput spleta užadi.
Pružam ruke na sve strane i kidam niti,
No one se opet spajaju, sve me gušće okružuju,
Vidika više nema, sve je izgubljeno u ovoj gustoj mreži.
Zarobljen u kiši

Drugi put pak u želji da se pomoću kiše spoji nebo i zemlja prepoznaje nestanak drveća, lišća, cvijeća itd, nestanak toga toliko potrebnoga dvojstva, lirski protagonist dolazi do saznanja da jednoga nema bez drugoga jer kada bi bilo samo neba, ne bismo znali ni da nebo postoji:

Poput nevidljiva i gusta tkanja
Spajala je kiša nebo sa zemljom
Kao da je htjela što više ih približiti i spojiti,
A sve među njima kao da je trebalo nestati.
Noćna kiša iz ciklusa Vječni plamen

Motiv vode u pjesništvu Stanislava Prepreka pokazuje se kao jedna od temeljnih sastavnica njegova lirskog svijeta i kao ključno mjesto prepoznavanja njegove poetske imaginacije. U različitim oblicima od kiše, rose, potoka, podzemnih i „visokih“ voda, pa sve do metaforičkih preobrazbi u suzu, maglu ili val, voda u Preprekovim pjesmama postaje univerzalni element koji povezuje krajnosti: nebo i zemlju, vidljivo i nevidljivo, materijalno i duhovno, život i smrt. S jedne strane, voda funkcionira kao prepoznatljivi znak panonskog pejzaža, kao element koji ulazi u prostor čovjeka i time uspostavlja intimnu vezu između prirode i lirskog subjekta. S druge strane, voda je simbol prolaznosti, preobrazbe, unutarnjeg nemira i traganja; kroz njezino kruženje zrcali se krhka, ali uporna ljudska težnja prema smislu, skladnosti ili bar pokušaju da se razriješi napetost između „dvaju svjetova“ koje pjesnik neprestano osjeća. Voda je istodobno početak i kraj, izvor i prijetnja, prostor oslobođenja i prostor zarobljenosti. Kroz njega se jasno vidi koliko je ovaj pjesnik, iako dugo ostao izvan književne javnosti, izgradio originalan, prepoznatljiv lirski izraz, čvrsto ukorijenjen u panonski prostor, ali istodobno otvoren univerzalnim egzistencijalnim pitanjima koja nadilaze lokalne okvire.

O jednoj možda sasvim drugoj, ali zanimljivoj vezi Stanislava Prepreka s vodom govori Ivan Balenović u tekstu *O nekim osobnim i stvarateljskim enigmama Stanislava Prepreka*:

„Svakodnevno, redovito, točno u podne, uha prslonjena na stari, drevni radio-aparat (u svojoj knjižnici, ili u svojem domu), bilježio je vodostaj Dunava kod Novog Sada! Olovkom ispisane listove je odlagao na određeno mjesto, a, zbog galopirajuće sljepoće, rukopis mu je iz godine u godinu postajao sve krupniji. Nikada nije objasnio zašto i s kojom svrhom te zabilješke čini, niti mu je o tome itko ikada postavio bilo kakvo pitanje. Spomenimo i to da mu se sa slabljenjem vida izoštravao sluh, te je već po nečijim koracima na pločniku točno mogao znati tko mu dolazi u knjižnicu, a u svojem je podstanarskom boravištu po zvuku i po trajanju glasa električnog zvona nepogrješivo znao tko mu stiže u posjet.“ (BALENOVIĆ 2015: 136)

Zvukovi su i u Preprekovom stvarnom životu ali i u njegovoj poeziji igrali važnu ulogu u dočaravanju pejzaža i unutrašnjih nemira, a kao glazbenik vjerojatno je osluškivao riječi. Međutim, uloga zvuka, a možda i glazbe, u Preprekovu pjesničkom jeziku tek treba biti predmet nekog budućeg istraživanja.

Literatura

- BALENOVIĆ 2012 = BALENOVIĆ I. (prir.) Prognanik iz svijeta svjetlosti. Život i djelo Stanislava Prepreka. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2012.
- BALENOVIĆ 2015 = BALENOVIĆ I. O nekim osobnim i stvarateljskim enigmama Stanislava Prepreka // Nova riječ: časopis za književnost i umjetnost, 2015. Vol. 1–2. 135–141.
- JUKIĆ, REM 2012 = JUKIĆ S., REM G. Panonizam hrvatskog pjesništva I. Budimpešta, Osijek: Filozofski fakultet Univerziteta Eötvösa Loránda, Ogranak DHK slavonskobaranjskosrijemski, Filozofski fakultet u Osijeku, 2012.
- MILANJA 2008 = MILANJA C. Hrvatsko pjesništvo 1900. – 1950. Zagreb: Jerkić tiskara, 2008.
- PREPREK 2004 = PREPREK S. Pred tminama. Novi Sad: Gradska biblioteka Novi Sad, 2004.

Eternal waters by Stanislav Preprek. Stanislav Preprek's poetry was completely unknown for the literary public until 2004. when his poems were published posthumously into Serbian language under the title *Pred tminama* (*Before darkness*). Last year, on the occasion of the 20th anniversary of his death the Institute for Culture of the Croats in Vojvodina published all of Preprek's works, including the poems in Croatian language, which language they had been originally written in. Preprek wrote poems all his life. He wrote 346 poems from which only one was published in his lifetime. This paper discusses the motif of water or water in the poetry of Stanislav Preprek.

Keywords: Croats in Vojvodina, panonizm, existentialism, motif of water